

Деревянко Б.В. Про вибірковий захист прав громадян і загрози суспільному благополуччю в умовах воєнного стану. *Права людини під час дії правового режиму воєнного стану: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (в авторській редакції), заочна форма (м. Кропивницький, 10 грудня 2024 р.). ДонДУВС. Кропивницький, 2024. С. 301–305.

Богдан Деревянко,
*провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України, д.ю.н., професор*

ПРО ВИБІРКОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН І ЗАГРОЗИ СУСПІЛЬНОМУ БЛАГОПОЛУЧЧЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

10 грудня 1948 року було прийнято Загальну декларацію прав людини ООН [1], чергові річниці якої щорічно святкують проведенням наукових і політичних заходів у багатьох країнах світу. Проте у сьогоднішніх реаліях навряд чи можна говорити про повне дотримання і захист прав людини. Навпаки. Можна говорити про неефективність самої ООН, яка не може протидіяти світовим автократіям, про відсутність реальних санкцій проти порушників міжнародних конвенцій, про можливість захисту своєї незалежності невеликими державами лише наявністю у них зброї масового знищення та ін. Підніmemo лише окремі проблеми стосовно справедливості фінансового забезпечення людей за фаховою ознакою у межах окремо взятої країни.

В умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, введеного відповідним Указом Президента України [2] і затвердженого Законом України 24 лютого 2022 року [3], усі громадяни України незалежно від статі, віку, національності, місця проживання і місця роботи чи професійного фаху у більшій або меншій мірі відчувають обмеження своїх прав. Тому сьогодні державної підтримки, зокрема і фінансової, потребують усі громадяни України. Найкращим способом державної підтримки є забезпечення справедливої оплати праці тих, хто працює в умовах війни. Нами кілька разів піднімалася проблема неоднакового застосування норм про оплату праці залежно від професійної ознаки людей. Зокрема вказувалося, що положення про достойну оплату праці, визначені нормою частини другої статті 61 Закону України «Про освіту» [4] і нормою з абзацу 1 частини другої статті 36 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [5], не діють через відкладення набуття ними чинності законодавцем. Внаслідок цього розміри фактичної оплати праці викладачів і науковців є у декілька разів нижчими, ніж визначено цими нормами [6]. І одночасно вказувалося, що положення норми з абзацу 1 частини четвертої статті 20 Закону

Деревянко Б.В. Про вибірковий захист прав громадян і загрози суспільному благополуччю в умовах воєнного стану. *Права людини під час дії правового режиму воєнного стану: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (в авторській редакції), заочна форма (м. Кропивницький, 10 грудня 2024 р.). ДонДУВС. Кропивницький, 2024. С. 301–305.

України «Про Державне бюро розслідувань» [7] та положення норми з частини третьої статті 135 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [8] діють з моменту прийняття цих законів або внесення цих норм [6]. У наведеній роботі нами вказувалося, що об'єктивно судді та співробітники ДБР повинні отримувати краще фінансове забезпечення, ніж наукові чи педагогічні співробітники (раніше було наголошено на важливості завдань, що виконуються, і значному обсязі публічних інтересів у діяльності ДБР [9]). Проблема виникає лише через неоднакове виконання норм законодавства стосовно різних категорій громадян. Так, вказувалося на невиконання державою положень статті 21 Конституції України «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах...» [10], зокрема на дискримінацію людей за професійною ознакою [6, с. 99], а також пропонувалося законодавцю декларувати і реалізувати рівність посадових осіб виконавчої та судової гілок влади із іншими громадянами на прикладі викладачів і науковців. Це можливо зробити за допомогою внесення доповнень до відповідного Закону України «Про державний бюджет України», беручи за зразок норму із абзацу 2 частини третьої статті 64 «Черговість задоволення вимог кредиторів» Кодексу України з процедур банкрутства [11]. Має бути законодавчо визначено, що у випадку наявного дефіциту бюджету норми законодавства про оплату праці працівникам бюджетних установ, підприємств та організацій повинні виконуватися для усіх таких співробітників пропорційно до розмірів їхніх окладів залежно від наявного розміру видатків бюджету на ці статті витрат [6, с. 99]. Зрозуміло, що через різні об'єктивні і суб'єктивні причини до сьогодні цього не зроблено. Більше того, нещодавно проблема ще більше ускладнилася через появу нового небезпечного прецедента.

Вчителі українських шкіл обурилися проектом Закону України «Про державний бюджет на 2025 рік» (не будемо зараз наводити суперечливі статті видатків із нього). У відповідь на це КМУ 8 листопада 2024 року прийняв постанову № 1286 «Деякі питання оплати праці педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти», якою встановлено педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти державної і комунальної форми власності щомісячну доплату за особливі умови роботи: з 1 січня 2025 року – у розмірі 1300 гривень; з 1 вересня 2025 року та до кінця календарного року, в якому припинено або скасовано воєнний стан, – у розмірі 2600 гривень [12]. У цьому зв'язку постає як мінімум три питання, які загрожують породженням проблем у майбутньому: - чому доплату передбачено лише для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, тоді як педагогічні працівники закладів дошкільної, професійної освіти, науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти також працюють в умовах воєнного стану? - чому встановлено однакову суму доплати для усіх

Деревянко Б.В. Про вибірковий захист прав громадян і загрози суспільному благополуччю в умовах воєнного стану. *Права людини під час дії правового режиму воєнного стану: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (в авторській редакції), заочна форма (м. Кропивницький, 10 грудня 2024 р.). ДонДУВС. Кропивницький, 2024. С. 301–305.

педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти незалежно від їхньої посади, кваліфікаційної категорії (спеціаліст вищої категорії, спеціаліст першої категорії, спеціаліст другої категорії, спеціаліст), педагогічного звання (викладач-методист, учитель-методист, вихователь-методист, педагог-організатор-методист, практичний психолог - методист, керівник гуртка - методист, старший вожатий - методист, старший викладач, старший учитель, старший вихователь, майстер виробничого навчання I категорії, майстер виробничого навчання II категорії)? - чому не встановлено аналогічну доплату науковим співробітникам державних і комунальних науково-дослідних установ, бібліотек, лабораторій тощо, які також працюють в умовах воєнного стану?

Проблема виникла із описаної на початку доповіді проблеми дискримінації людей за професійною ознакою – коли по відношенню до одних категорій громадян (у прикладі співробітників ДБР та суддів) положення законодавства про фінансове забезпечення виконуються, а по відношенню до інших категорій громадян (у прикладі педагогів та науковців) положення законодавства про фінансове забезпечення не виконуються. Надалі держава побачила прояв шантажу своїх найвищих органів виконавчої влади з боку педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. У підсумку держава в особі КМУ була змушена частково задовольнити їхні фінансові вимоги через неможливість адміністративного впливу на них, оскільки: 1) за нормами статті 53 Конституції України повна загальна середня освіта є обов'язковою і безоплатною [10], 2) абсолютна більшість педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти є жінками, а тому навіть теоретично не підпадає під обов'язкову мобілізацію навіть у випадку звільнення з основного місця роботи; 3) бажаючих працювати у закладах загальної середньої освіти, рівно як і в закладах освіти загалом, відносно небагато. Часткове задоволення їхніх вимог створило додаткову загрозу системі справедливого розподілу державних фінансів, адже це було зроблено у так званому «ручному режимі». Надихнувшись цим прикладом, завтра з аналогічні фінансові вимоги можуть висунути представники певних стратегічних галузей виробництва, наприклад, працівники газопостачальних організацій, чи ще якась група людей за професійною ознакою. І тоді КМУ так само у «ручному режимі» доведеться йти на поступки й їм. Ще однією загрозою суспільному благополуччю тут може виступати спосіб задоволення ультимативних вимог педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти – повернення до «зрівнялівки», поширеної за часів колишнього СРСР і такої, що не враховує інших заслуг осіб, яким допомога надається. І це все при тому, що наведені у постанові КМУ від 8 листопада 2024 року розміри щомісячної доплати педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти державної і комунальної форми

Деревянко Б.В. Про вибірковий захист прав громадян і загрози суспільному благополуччю в умовах воєнного стану. *Права людини під час дії правового режиму воєнного стану: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (в авторській редакції), заочна форма (м. Кропивницький, 10 грудня 2024 р.). ДонДУВС. Кропивницький, 2024. С. 301–305.

власності – у розмірі 1300 гривень з 1 січня 2025 року та у розмірі 2600 гривень з 1 вересня 2025 року [12] навряд чи кардинально поліпшать добробут таких працівників. Тому оптимальним було б повернутися до першопричини і таки реалізувати нашу пропозицію 2022 року щодо прийняття правила про пропорційне до розмірів окладів працівників бюджетних установ, підприємств та організацій використання коштів Державного бюджету, яких не вистачає для повного забезпечення законодавчо встановлених фінансових вимог таких працівників. Аналогія наявна в абзаці 2 частини третьої статті 64 «Черговість задоволення вимог кредиторів» Кодексу України з процедур банкрутства: «У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно до суми вимог, що належить кожному кредитору однієї черги» [11].

Перелік використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
4. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
5. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
6. Деревянко Б.В. Щодо дії норм про розміри посадових окладів викладачів, науковців та посадових осіб виконавчої і судової гілок влади (у контексті рівності людей за статтею 21 Конституції України). *Економіка та право*. 2022. № 2 (65). С. 92–101. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.02.092>
7. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

Дерев'яно Б.В. Про вибірковий захист прав громадян і загрози суспільному благополуччю в умовах воєнного стану. *Права людини під час дії правового режиму воєнного стану: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (в авторській редакції), заочна форма (м. Кропивницький, 10 грудня 2024 р.). ДонДУВС. Кропивницький, 2024. С. 301–305.

9. Дерев'яно Б.В. Державне бюро розслідувань як новий державний орган зі спеціальною компетенцією. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2 (67). С. 78–84.
10. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
11. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
12. Деякі питання оплати праці педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2024 року № 1286. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-oplaty-pratsi-pedahohichnykh-pratsivnykiv-zakladiv-zahalnoi-s128681124>